

INLEIDING

1. WAAROM DIT HANDBOEK

De Britse auteur en professor Ken Robinson¹ breekt een lans voor meer creativiteit in het onderwijs, het dagelijkse leven en het werkveld als antwoord op een diverse en complexe samenleving.

Creatief zijn dient te worden ingebed in de cultuur van een organisatie en maakt hulpverleners en begeleiders tot oplossingsgerichte en dynamische krachten die durven en doen. In *De Morgen* stelde Bart Eeckhout² zeer krachtig dat we het er in onze beschaving over eens zouden moeten zijn dat kunst en muzisch werken een waarde hebben die niet onmiddellijk budgetteerbaar is, maar onontbeerlijk is in het leven. Een mensenleven is vollediger, rijker en mooier als het een mooi toneelstuk, een workshop dans, een schrijven van poëzie of een tekening van Rinus Van De Velde mag aanschouwen. Cultuur verrijkt de opleiding van creatieve burgers, geeft kleur aan het leven en drukt de kosten voor zorg.

Dit boek probeert hier voor alle betrokkenen een inspirerend antwoord op te formuleren. **Het wil studenten orthopedagogie en sociaal werk, onderwijzers, hulpverleners en begeleiders van groepen en individuen in het jeugdwerk en daarbuiten inspireren en aanmoedigen om de creatief agoog in zichzelf te ontdekken door te denken en te doen.** Dit werk is geen bundeling van activiteiten en oefeningen op zich. Het wil vooral proberen een houvast geven bij het aanbieden van muzische activiteiten op maat van de doelgroep vanuit een duidelijke visie en een veilig kader. Het wil je stof tot nadenken en kaders aanreiken alvorens onbezonnen aan de slag te gaan. Elk hoofdstuk bevat voorbeelden uit de praktijk ter inspiratie.

Bovendien helpen de zelftests je vlot de aangeboden inhoud te integreren en op maat toe te passen. Ten slotte geven de auteurs aan dat de begrippen ‘activiteiten geven’ en ‘sessies ontwikkelen’ gelijkwaardig zijn. Afhankelijk van de doelgroep en de werkcontext, gebruik je dus sessies dan wel activiteiten. Binnen elk hoofdstuk zullen we een eenduidige structuur hanteren met een citaat, concrete voorbeelden en een zelftest.

Iedereen creatief agoog!

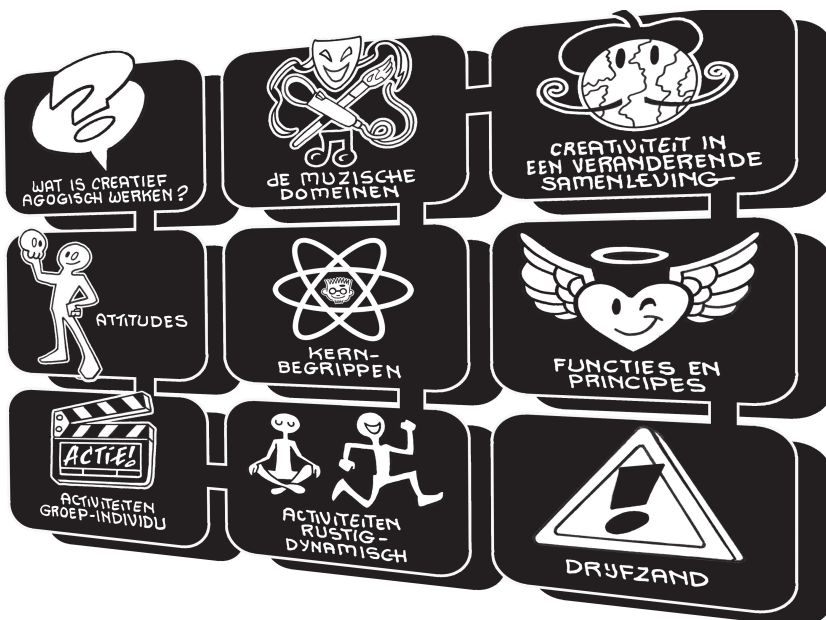
'Creativiteit is de kunst naar dingen te kijken,
alsof je ze voor de eerste keer ziet.'

George Kneller

2. HET HUIS MET DE HOOFDSTUKKEN ALS BOUWSTENEN

Creatief agogisch werken vereist zorg en maatwerk. Het is zorgvuldig construeren, bouwen, samenstellen. **We vergelijken de zoektocht naar jezelf als creatief agoog met het bouwen van een huis.** De metafoor heeft iets optimistisch. Het gaat over iets in wording, groei en verandering. Door vorm te geven aan dat huis, geven creatief agogisch werkers vorm aan zichzelf en de doelgroep. Afhankelijk van de persoonlijkheid van de agogisch werker en de kernverlangens van de doelgroep, bouwen we een ander huis, jouw unieke huis! Een huis:

- dat beantwoordt aan verlangens en wensen;
- dat gebouwd is met eigen materialen;
- waarvan we de deuren open of gesloten laten;
- dat groot of klein is;
- met een breed venster op de wereld, of liever niet?
- dat niet gebouwd is op drijfzand;
- waarbij stabiliteit en draagdracht beslissend zijn.

Elk hoofdstuk in dit boek geeft je het noodzakelijke gereedschap om het huis te bouwen op de juiste fundamenten. Ze vermijden drijfzand. Ze zijn de bouwstenen.

In **bouwsteen 1** proberen we de term creatief agogoog zo helder en concreet mogelijk te kaderen. We zoeken samen uit wat creatief agogisch werken concreet betekent en nemen je mee naar de vier vormen van creativiteit waarover de creatief agogoog zou moeten beschikken. We staan ook stil bij creatieve processen en ons idee over creativiteit en beoordeling.

Bouwsteen 2 geeft je een zicht op de creatieve domeinen drama, muziek en beweging, media, beeld en spelagogiek. Aan de hand van concrete voorbeelden schetsen we ook de kracht van de verschillende domeinen onderling en gaan we een pleidooi aan voor meer verbinding tussen de verschillende domeinen.

Bouwsteen 3 neemt de lezer mee naar het hier en nu. Vanuit een aantal maatschappelijke tendensen motiveren we waarom creatief agogisch werken in deze tijden voor alle actoren meer dan ooit een relevante houvast kan zijn. Wanneer je over de juiste attitudes beschikt, kun je met muzisch werken op maat heel veel bereiken. We zetten de voor ons meest relevante attitudes op een rijtje. Aan jou om na te gaan of deze attitudes voldoende aanwezig zijn in je denken en doen.

Bouwsteen 4 wil aantonen dat creatief agogisch werken niet vrijblijvend is. Het betekent dat je vanuit een correct begrippenkader werkt.

Bouwsteen 5 reikt je een bondig, maar overzichtelijk begrippenkader aan. We spreken in dit verband over het leren omgaan met kernbegrippen. Wanneer je effectief aan de slag gaat om aan je deelnemers leuke opdrachten en oefeningen op maat aan te bieden, is het van groot belang met een checklist te kunnen werken. Naast het verklaren van een aantal functies van waaruit je werkt, stellen de principes je in de mogelijkheid doelgericht en systematisch aan de slag te gaan. In **bouwsteen 6** kun je hier alles over terugvinden wat noodzakelijk is.

Bouwstenen 7 en 8 zijn heel sterk aan elkaar gelinkt. Ze geven de lezer de mogelijkheid om te putten uit een aantal concrete oefeningen die hij onmiddellijk op maat van zijn doelgroep kan toepassen. In **bouwsteen 7** vind je een aantal rustige oefeningen uitgeschreven die die we plaatsen tegenover vrij dynamische oefeningen. In **bouwsteen 8** kiezen we ervoor om groepsdynamische activiteiten tegenover sterk individuele oefeningen te parkeren.

Bouwsteen 9 schetst de valkuilen van creatief agogisch werken. Het is immers niet altijd zo vanzelfsprekend om de juiste toon en houding te vinden ten aanzien van mogelijke valkuilen. We hebben deze bouwsteen dan ook terecht drijfzand genoemd.

Bouwsteen 10 bevat vijf inspirerende getuigenissen van creatief agogisch werken met heel diverse doelgroepen. We willen hiermee aantonen dat binnen elke doelgroep de mogelijkheden aanwezig zijn om muzische projecten vorm te geven.

SAMENGEVAT

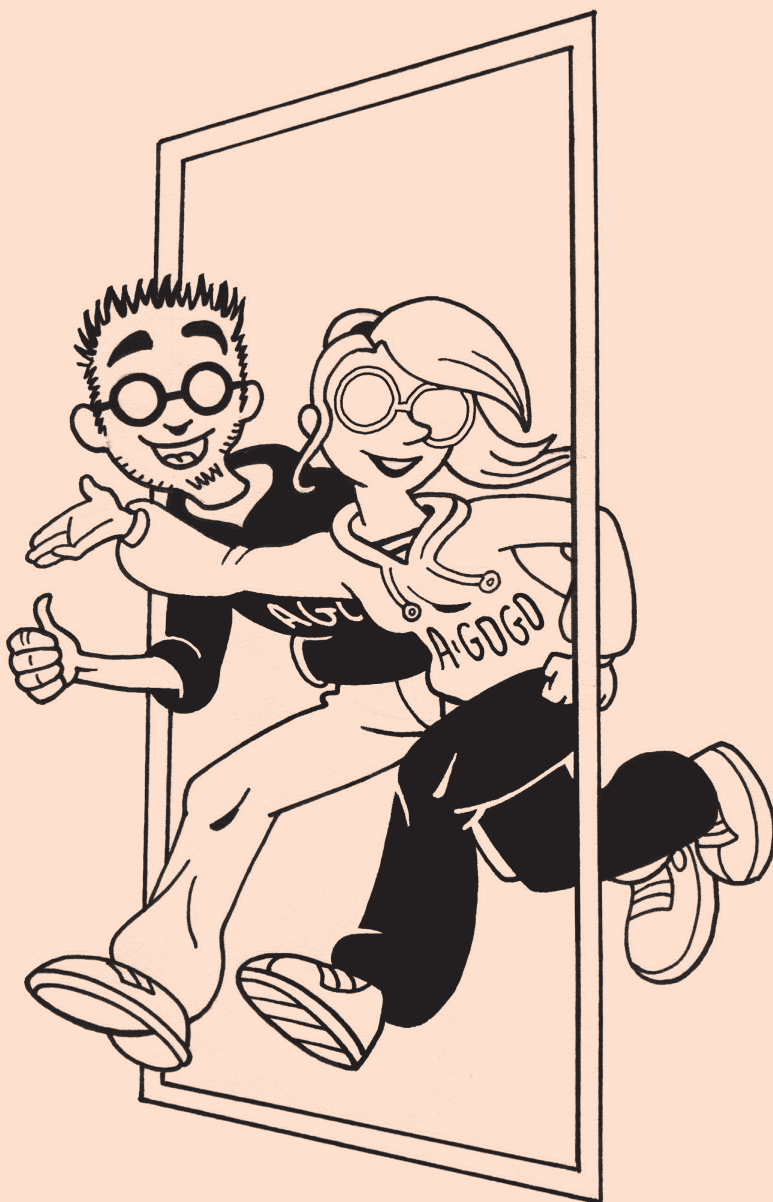
- Bouwsteen 1. Wat is creatief agogisch werken?
- Bouwsteen 2. De muzische domeinen, een overzicht
- Bouwsteen 3. Creativiteit in een veranderende samenleving
- Bouwsteen 4. De attitudes van de creatief agoog
- Bouwsteen 5. Belangrijke kernbegrippen
- Bouwsteen 6. Functies en principes
- Bouwsteen 7. Activiteiten – rustig versus dynamisch
- Bouwsteen 8. Activiteiten – groep versus individu
- Bouwsteen 9. Drijfzand in het creatief agogisch werk
- Bouwsteen 10. Inspirerende getuigenissen uit het werkveld

Elk hoofdstuk bevat bovendien een aantal praktische en korte zelftests. Daag jezelf uit en probeer zo helder en persoonlijk mogelijk de zelftest tot een goed einde te brengen.

Ga de uitdaging aan!

‘Bijna alle creativiteit
houdt betekenisvol spelen in zich besloten.’
Abraham Maslow

~ BOUWSTEEN 1 ~

AGOGEN GEKADERD.

BOUWSTEEN 1. Wat is creatief agogisch werken

1. Creativiteit
2. Creatieve processen
3. Creativiteit en beoordeling
4. Agogisch werken

BOUWSTEEN 2. De muzische domeinen

BOUWSTEEN 3. Creativiteit in een veranderende samenleving

BOUWSTEEN 4. De attitudes van de creatief agoog

BOUWSTEEN 5. Belangrijke kernbegrippen

BOUWSTEEN 6. Functies en Principes

BOUWSTEEN 7. Activiteiten – rustig versus dynamisch

BOUWSTEEN 8. Activiteiten – groep versus individu

BOUWSTEEN 9. Drijfzand en valkuilen binnen het creatief agogisch werken

BOUWSTEEN 10. Inspirerende getuigenissen uit het werkveld

Bouwsteen 1.

WAT IS CREATIEF AGOGISCH WERKEN?

Deze bouwsteen wil de lezer kort wegwijs maken in de terminologie en het begrippenkader van de creatief agoog. We leggen eveneens beknopt de link met creativiteit en beoordeling.

1. CREATIVITEIT

Er bestaan vele definities over creativiteit. We willen je er niet mee vervelen, maar proberen hier voor jou als lezer kernachtig mee om te gaan.

Volgens Einstein³ is creativiteit veel belangrijker dan kennis verwerven omdat ze kan leiden tot nieuwe ontdekkingen en ons helpt mogelijkheden en oplossingen te zien. In *Creativiteit* schetst Mihaly Csikzentmihalyi⁴ verschillende redenen waarom dit begrip een belangrijke rol speelt in onze samenleving. Hij geeft aan dat de meeste interessante, belanghebbende en menselijke zaken voortkomen uit creativiteit. Wat ons differentieert van bijvoorbeeld apen, is net onze artistieke expressie en hoe we hiermee omgaan. Zonder creativiteit zou het moeilijk zijn mensen van apen te onderscheiden.

Een tweede belangrijke reden waarom creativiteit zo boeiend is, is het feit dat we het gevoel hebben bij een creatief proces intensiever en gelukkiger te leven. De opwinding van de kunstschilder achter zijn ezel lijkt veel op de ideale bevrediging waarvan we hopen dat het leven ons die schenkt, maar die we in werkelijkheid zo zelden krijgen. Via beweging jezelf uiten en tonen wat er echt in jezelf omgaat, brengen in de deelnemers enorme en authentieke krachten naar boven. In die zin kun je creativiteit eveneens beschouwen als een middel om het in deze complexe en veeleisende wereld te redden.

ZELFTEST

Creatief zijn geeft tijdens de activiteit en nadien vaak het gevoel dat we intenser en gelukkiger worden.

- 1 Graaf voor jezelf eens in het verleden en probeer je een activiteit voor de geest te halen die je een stuk gelukkiger en intenser heeft gemaakt.
- 2 Probeer opnieuw na te gaan wat je precies intenser en gelukkiger heeft gemaakt. De activiteit op zich? De manier van begeleiden? De plaats en de ruimte? De aanwezige deelnemers?
- 3 Wat neem je mee uit het terugblikken op deze activiteit voor het zelf vormgeven van je activiteiten in de toekomst?

Deze denkwijze geeft reeds gedeeltelijk aan waarom diverse doelgroepen gebaat zijn bij een wereld met voldoende creatieve insteek... een wereld waarbinnen creativiteit wordt geëxploreerd. Creativiteit staat tenslotte voor het aanleren van nieuwe liedjes, nieuwe sessies, nieuwe ideeën.

Omdat deze veranderingen zich niet automatisch voltrekken, is het noodzakelijk om stil te staan bij de wijze waarop we deze creativiteit kunnen vormgeven.

We onderscheiden in wezen **vier soorten van creativiteit**, die elk om specifieke vaardigheden vragen. De begeleider doet er goed aan de vier soorten in zijn rugzak mee te nemen en ze waar nodig te hanteren. De soorten creativiteit moeten we dus niet benaderen als een keuzelijstje om af te vinken.

1.1. Cognitieve creativiteit

Begeleiders die hierop inzetten, zijn sterk in creatief denken. Ze bereiden hun activiteiten goed voor en hangen vaak vast aan een schema of een stappenplan. Ze beschikken over de vaardigheden om grondig te kunnen waarnemen en overschouwen. Begeleiders krijgen op basis van deze waarnemingen vaak originele ideeën over hoe een activiteit aan te pakken en vorm te geven. Een cognitief sterke creatief agoog is meestal een begeleider van het vrij rustige en beheerste type.

Mark is samen met zijn collega Annie een relaxatieactiviteit voor de studenten aan het voorbereiden in de sporthal. Hij merkt op dat zich in deze ruimte judomatjes bevinden en dat het licht kan worden gedimd. Hij besluit de matjes te gebruiken om de studenten comfortabel te laten genieten en gedurende de volledige activiteit het licht te dimmen.

1.2. Emotionele creativiteit

Deze begeleiders kunnen prima omgaan met eigen gevoelens en verlangens en triggeren ook vaak in die richting. Ze anticiperen sterk op de emotie die een bepaalde activiteit zal uitlokken bij de doelgroep. Ze kunnen de gevoelens van de doelgroep goed inschatten en daar heel concreet op inspelen. Deze begeleiders beschikken over een groot inlevingsvermogen en zijn niet bang om zichzelf kwetsbaar op te stellen. Het zijn vaak goede toneelspelers die hier zelf heel divers mee kunnen omspringen. Wie activiteiten aanbiedt vanuit emotionele creativiteit, dient er zich steeds van bewust te zijn wat de impact op alle deelnemers is om met emoties te werken. Emoties maken immers vaak dingen los bij mensen, halen zaken naar boven die eerder onderhuids aanwezig waren en op een waakvlammetje stonden.

Bij het samenstellen van groepjes om een dans in te oefenen, ziet Tibe dat Kato aan de kant blijft aarzelen en geen oogcontact maakt met de medeleerlingen. Hij besluit Kato aan te spreken en zegt dat ze mag kiezen met welke leerlingen ze wenst te oefenen.

1.3. Sociale creativiteit

Wie hier talent voor heeft, kan prima groepsdynamisch functioneren en voelt aan wat een groep nodig heeft qua bijsturing, motivering en counterung. Deze begeleiders kunnen prima interacties waarnemen en anticiperen zeer accuraat en gericht op onveilige situaties. Ze beschikken bij voorkeur over de juiste assertiviteit en communiceren vrij duidelijk en direct. Overzicht houden is voor hen belangrijker dan inspelen op individuele noden van de doelgroep. Deelnemers die bij oefeningen sociale creativiteit ervaren, voelen zich bij hun begeleider meestal vrij veilig.

Joppe speelt op de speelplaats 'paard en ruiter' met zijn leerlingen. Hij besluit duo's te vormen om dit spel te spelen en vraagt de grotere kinderen paard te zijn en de minder grote kinderen ruiter te zijn. Hij is niet van plan op de stenen speelplaats te werken, maar wijkt uit naar het grasplein naast de school.

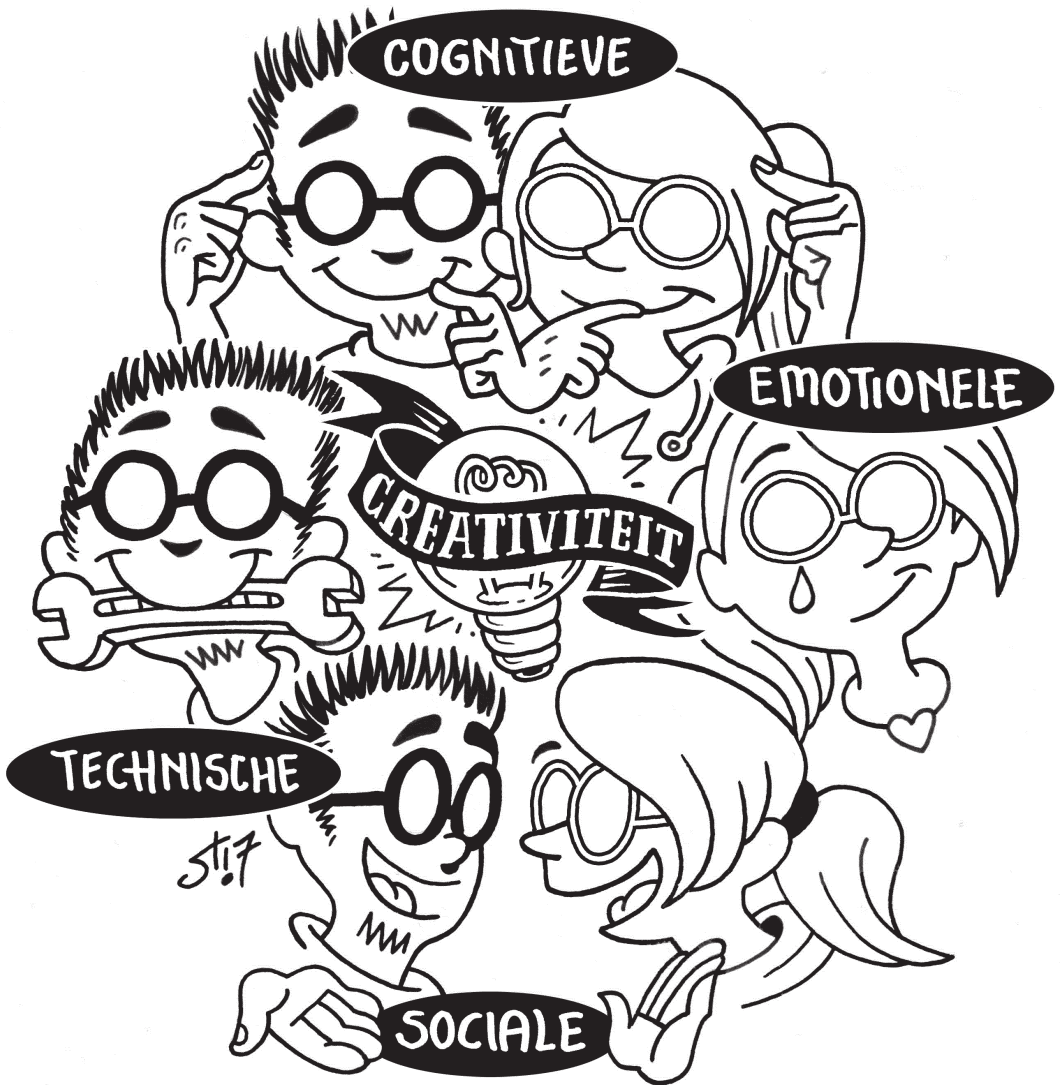
1.4. Technische creativiteit

Het aanleren van technieken binnen muzische activiteiten veronderstelt voldoende technische activiteit en het talent om anderen dit aan te leren. Agogen die hierop inzetten, vinden het erg belangrijk dat de activiteit technisch klopt en dat ze op de juiste wijze wordt uitgevoerd. Zo is het noodzakelijk om de techniek van een dansje in de vingers te hebben vooraleer deze dans aan de doelgroep te kunnen aanleren. Technische agogen zijn zeker nodig en zullen de activiteit zelden tot chaos laten verworden. Ze zullen wel moeten trainen in loslaten en het hebben van voldoende vertrouwen in de krachten van de deelnemers zelf.

Het schoolfeest in de voorziening 'De bengeltjes' komt stilaan in zicht. Juf Sofie wil de kinderen van leefgroep 3 de macarena aanleren. Ze doet dat in vier stappen. Eerst speelt ze een video af, zodat de kinderen het dansje kunnen observeren. Vervolgens deelt ze de totale dans op in vier delen en leert ze het dansje stap voor stap aan. Daarna plakt ze de delen aan elkaar en vormt de dans *één* geheel.

'De moed om zekerheden los te laten
is een vereiste voor creativiteit.'

Erich Fromm

BELANGRIJK

We hebben het aan het begin van deze bouwsteen al aangegeven.

Creatief agogisch werkers bezitten de vaardigheden om op alle vormen van creativiteit te kunnen terugvallen. Ze kunnen bijvoorbeeld een stuk sterker zijn in technische creativiteit dan in emotionele creativiteit, maar dienen ook op emotionele creativiteit minimaal te kunnen inzetten om muzische activiteiten goed te begeleiden.

Creativiteit kun je leren, het is een vaardigheid. Net zoals bij andere vaardigheden zijn sommigen er beter in dan anderen. Door veel te oefenen en te experimenteren, kan iedereen beslist zijn basisniveau upgraden. Deze vaardigheden zijn dus niet noodzakelijk weggelegd voor de zogenaamde uiterst creatieve types. Iedereen bezit creatieve capaciteiten. Het is een essentieel onderdeel van ons allemaal. Je moet jezelf wel uitdagen om buiten de geijkte hokjes te denken. Het vermogen om jezelf creatief uit te dagen en hierin te groeien, hangt in grote mate af van de mate waarin je jouw lijf en hersenen uitdaagt en stimuleert om dit te doen. Creativiteit is scheppingskracht en scheppingsvermogen.

ZELFTEST

Bestudeer even kort de vier verschillende vormen van creativiteit.

- 1 In welke vorm van creativiteit blink jij uit?
- 2 Maak voor jezelf een spontane volgorde op van 1 tot 4 en staaf deze met concrete praktijkvoorbeelden.
- 3 Zoek voor jezelf uit hoe jij op concrete wijze met de creatieve werkvormen 3 en 4 kan aan de slag gaan.

2. CREATIEVE PROCESSEN

Creatiefagogisch werkers zijn begeleiders die proberen vanuit hun vier vormen van creativiteit bij groepen en individuen creatieve processen in beweging te zetten. We kunnen creatieve processen zien als een door de deelnemer zelf gevonden oplossing of betekenisverlening aan de opdracht of oefening. Dit verklaart meteen waarom creatieve processen even belangrijk zijn als producten.

3. CREATIVITEIT EN BEOORDELING

De praktijk heeft aangetoond dat beoordeling en competitie een vrij negatief effect heeft op creatief denken en doen. Creativiteit wordt eveneens geremd door te veel aanmoediging en een te gericht zijn op het product. Bewonderend overschouwen of een duim in de lucht steken bij wijze van positieve bekrachtiging, volstaan soms ruimschoots. Veel belangrijker is het dus een stimulerende omgeving te creëren om de doelgroep te inspireren aan de activiteit deel te nemen.

Aaron heeft het fijne idee opgevat om een dag met zijn leerlingen te werken rond de schilderijen van Picasso. Om deze oefening zo fantasierijk mogelijk te laten verlopen en goed in te kleden, besluit hij de klas te verlaten. Aaron en zijn leerlingen trekken, gewapend met verf en penselen naar de oude loods die naast de school is opgetrokken. Zodra ze daar aangekomen zijn, trekt Aaron een stofjas aan en speelt hij Picasso die de leerlingen in zijn oude atelier rondleidt.

Doordat iedereen uniek is, zal het resultaat ook uniek zijn. Creativiteit motiveert je doelgroep om gemakkelijker bij hun zijn, hun gevoel, hun gedachten en ervaringen te komen. Houd er rekening mee dat, wanneer je moet beoordelen (onderwijscontexten), je proces en product minstens als evenwaardig moet behandelen. Denk erom dat je in dat geval ook een aantal attitudes waar de betrokkenen aan moeten voldoen, mee in rekening brengt bij de beoordeling. Wanneer de doelgroep het toelaat, is het altijd meegenomen om die sterk te betrekken bij het beoordelingsverhaal. Wanneer je authentiek bent omgegaan met de deelnemers, zullen ze heus wel de kracht vinden om zichzelf (en de anderen) goed te kunnen beoordelen. Een samen-verhaal dus.

SAMENGEVAT

Elke creatief agoog die tijdens het proces van een muzische activiteit positief en voelbaar betrokken aanwezig is, kan rekenen op deelnemers die ook het product kwalitatief proberen te maken.

ZELFTEST

Ga eens terug in de tijd en haal een activiteit naar boven die je recent hebt gegeven.

- 1 Bekijk wat jij belangrijk vond aan het aanbieden deze activiteit.
- 2 Was er meer oog voor het proces... of meer voor het product?
- 3 Hoe zou je de activiteit concreet kunnen aanpassen om meer oog te hebben voor het evenwicht tussen product en proces.

4. AGOGISCH WERKEN

Agogisch werken betekent in onze visie vooral begeleiden van doelgroepen en individuen om zo veranderingsprocessen mogelijk te maken. De agoog is dus iemand die anderen begeleidt door middel van het eigen handelen. Dat eigen handelen goed inschatten, vereist voldoende zelfkennis en het inzetten op de juiste attitudes. De agogisch werker houdt het evenwicht tussen product en proces steeds heel goed in de gaten. Dit impliceert dat hij de nodige tijd neemt om tot een resultaat te komen en de deelnemers van de activiteiten laat genieten. Agogisch werken is grondig, doelgericht en op maat begeleiden.

‘Wil je iets van jezelf maken,
dan moet je dat niet willen maar doen.’

Ann Ronaldo

~ BOUWSTEEN 2 ~

DE CREATIEVE DOMEINEN.